

SEURANTATUTKIMUS NUORTEN KUNTOUTUSRAHASTA JA TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEELLE SIIRTYMISESTÄ

Vuonna 1999 voimaan tulleen nuoren kuntoutusrahaa koskeneen lain myötä työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää alle 20-vuotiaalle vasta, kun hänen mahdollisuutensa ammatilliseen kuntoutukseen on selvitetty (ikärajan nosto 18 vuodesta 20:een vuonna 2002). Lain perusteluiden mukaisesti nuorten pitkäaikaissairaiden ja vammaisten henkilöiden ohjaaminen ammatilliseen kuntoutukseen tulee olla ensisijaista työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden (HE 87/1998). Kuntoutusrahan maksamisen edellytyksenä on, että nuoren työkyky ja ansiomahdollisuudet tai mahdollisuudet valita ammatti ja työ ovat sairauden, vian tai vamman vuoksi olennaisesti heikentyneet ja nuoren arvioidaan olevan tehostetun työkyvyn arvioinnin ja kuntoutuksen tarpeessa. Tämän lisäksi suunnitellun koulutuksen realistisena tavoitteena tulee olla työelämään siirtyminen. Kuntoutusrahaa maksetaan aikaisintaan 16 ikävuoden täyttämistä seuraavasta päivästä lukien enintään sen kuukauden loppuun, jona nuori täyttää 20 vuotta tai meneillään oleva kuntoutus päättyy. (L 566/2005 20 §.)

Aiemmassa tutkimuksessa nuorten työkyvyttömyys- ja kuntoutusetuuksien käytöstä vuosina 1995–2008 (Koskenvuo ym. 2010) havaittiin, että nuoren kuntoutusrahan voimaantulon jälkeen työkyvyttömyyseläkettä saavien nuorten osuus väestöstä alkoi laskea, mutta

kääntyi taas 2000-luvun puolivälissä uudelleen kasvuun. Tutkimuksen mukaan nuoren kuntoutusraha on lykännyt työkyvyttömyyseläkkeen alkamista nuorilla, mutta ei ainakaan nettomääräisesti tarkastellen ole vähentänyt työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä.

Voimaantulonsa jälkeen nuoren kuntoutusrahan käyttöaste nousi 2000-luvun puoleenväliin asti kaikissa alle 20-vuotiaiden ikäluokissa, mutta kääntyi tämän jälkeen laskuun. Korkeimmillaan nuoren kuntoutusrahan käyttöaste oli vuonna 2005, jolloin nuoren kuntoutusrahaa saavien osuus 16–24-vuotiaasta väestöstä oli 0,7 %. Vuoden 2008 lopussa vähän yli kaksi prosenttia alle 25-vuotiaista nuorista sai jotain sairausperusteista toimeentuloa korvaavaa etuutta, työkyvyttömyyseläkettä sai noin 1 % ja nuoren kuntoutusrahaa 0,6 % nuorista. Vuoden 2008 jälkeen nuoren kuntoutusrahaa saavien osuus väestöstä on pysynyt suunnilleen ennallaan. (Koskenvuo ym. 2010; Kelan tilastotietokanta Kelasto 2011.)

Nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen koulutuksen tavoitteena on työelämään siirtyminen, mutta kuinka monen nuoren kohdalla tämä tavoite toteutuu? Tämän tutkimuskatsauksen tavoitteena on selvittää käytettävissä olevien sosiaaliturvarekisterien perusteella, mitä nuoren kuntoutusrahaa saaneille tapahtuu etuuden päättymisen jälkeen. Lisäksi tarkastellaan alkaneita työkyvyttömyyseläkkeitä

sen kannalta kuinka usein nuoren kuntoutusraha on edeltänyt työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä ja miten nuoren kuntoutusraha näkyy työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien ikäjakaumassa. Tutkimuksen keskeisiä kysymyksiä ovat:

1. kuinka moni siirtyy seurannassa työkyvyttömyyseläkkeelle, työttömäksi työnhakijaksi tai jatkaa opintoja?
2. onko kuntoutusrahan päättymisen jälkeen havaittavissa sairausryhmittäisiä eroja siinä, mille sosiaaliturvaetuudelle ja missä vaiheessa nuoret ovat siirtyneet?
3. kuinka usein ja missä sairausryhmissä nuoren kuntoutusraha edeltää työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä?
4. missä määrin työkyvyttömyyseläkkeelle siirrytään suoraan 16-vuotiaana ja iässä jolloin nuoren kuntoutusraha tyypillisesti päättyy? Onko havaittavissa sairausryhmittäisiä eroja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisiässä?

Aineisto ja menetelmät

Tutkimusta varten on muodostettu Kelan etuustiedoista kaksi eri aineistoa: nuoren kuntoutusrahan vuonna 2005 päättäneiden aineisto (tutkimuskysymykset 1 ja 2) sekä alle 25-vuotiaana työkyvyttömyyseläkkeelle vuonna 2005 siirtyneiden aineisto (tutkimuskysymykset 3 ja 4).

Nuoren kuntoutusrahan vuonna 2005 päättäneiden seuranta-aineisto koskee henkilöitä, jotka olivat saaneet nuoren kuntoutusrahaa vuonna 2005, mutta eivät enää vuonna 2006 (N=965, naisia 47,3 %). Näille henkilöille on yhdistetty tiedot maksetuista Kelan toimeentuloetuuksista vuosina 2005–2009. Tarkastelussa ovat mukana alkaneet työkyvyttömyyseläkkeet, työmarkkinatuki- ja peruspäivärahapäivät, sairauspäivärahapäivät ja korvatut opintotuen kuukaudet sekä mahdolliset nuoren kuntoutusrahan päättymisen jälkeen uudelleen alkaneet kuntoutusrahat. Pelkätään Kelan tiedoista muodostetun seuranta-aineiston lisäksi tutkimuksessa hyödynnettiin niin sanottua Kela-THL-rekisteriaineistoa, joka sisältää Kelan maksamien toimeentulotur-

vaetuksien lisäksi tietoja kuntien maksamista toimeentulotuista. Kela-THL-aineistossa ei ole tietoja nuoren kuntoutusrahan perusteena olleista sairausdiagnooseista, joten toimeentulotuen käytön tarkastelua ei voida tehdä sairausryhmittäin.

Alle 25-vuotiaana työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden aineistossa tutkittavat henkilöt on ensin poimittu Kelan alkaneita työkyvyttömyyseläkkeitä koskevasta yksilötason tilastointirekisteristä (N=1472, naisia 48,6 %), minkä jälkeen aineisto on yhdistetty edellä kuvattuun Kelan etuuksien pitkittäisaineistoon. Nuoren kuntoutusrahan katsotaan tässä tutkimuksessa edeltävän työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä, jos henkilö on saanut nuoren kuntoutusrahaa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisvuonna tai sitä edeltävänä vuonna. Käytettyjen aineistojen rakenne sukupuolen, iän ja sairauspääryhmän mukaan on kuvattu taulukossa 1.

Taulukon 1 mukaan päättäneiden nuoren kuntoutusrahaetuuksien kolme suurinta sairauspääryhmää olivat: mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt (65,1 %), synnynnäiset epämuodostumat ja kromosomipoikkeavuudet (12,4 %) ja hermoston sairaudet (9,0 %). Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt olivat nuoren kuntoutusrahaa saaneilla selvästi aliedustettuina verrattuna alle 25-vuotiaana työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneisiin, joilla näiden osuus oli 78,3 %. Vastaavasti synnynnäisten epämuodostumien ja kromosomipoikkeavuuksien sekä hermoston sairauksien osuus oli työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä pienempi (8,5 % ja 5,4 %) kuin nuoren kuntoutusrahaa saaneilla. Muut kuin edellä mainittuihin sairauspääryhmiin kuuluvat yksittäiset sairausdiagnoosit yhdistettiin samaan ryhmään (muut sairaudet: nuoren kuntoutusrahassa 13,5 % ja työkyvyttömyyseläkkeissä 7,8 %).

Päättäneissä nuoren kuntoutusrahoissa yleisimmät yksittäiset diagnoosit mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöissä koskivat älyllistä kehitysvammaisuutta, psyykkisen kehityksen häiriöitä, mielialahäiriöitä sekä tavallisesti nuoruusiässä alkavia käytös- ja tunnehäiriöitä. Työkyvyttömyyseläkkeissä

yleisimmät mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt liittyivät äylliseen kehitysvam-
 maisuuteen, skitsofreniaan, skitsotyyppiseen
 häiriöön ja harhaluuloisuushäiriöihin, mieli-
 alahäiriöihin (erityisesti masennus) sekä neu-
 roottisiin, stressiin liittyviin ja somatoformi-
 siin häiriöihin.

Yleisin sairausdiagnoosi synnynnäisissä epämuodostumissa ja kromosomipoikkeavuuksissa oli Downin oireyhtymä sekä nuoren kuntoutusrahassa että työkyvyttömyyseläkkeissä. Hermoston sairauksissa yleisin sairausdiagnoosi nuoren kuntoutusrahassa ja työkyvyttömyyseläkkeissä oli CP-oireyhtymä, toiseksi yleisin epilepsia ja kolmanneksi yleisin primaariset lihassairaudet. Ryhmässä muut sairaudet yleisimpiä sairausdiagnooseja nuoren kuntoutusrahassa olivat korvan ja kartiolisäkkeen sairaudet (huonokuuloisuus), lasten niveltulehdukset (lastenreuma) ja silmän ja sen apuelinten sairaudet. Työkyvyttömyyseläkkeissä ryhmän muut sairaudet liittyivät erilaisiin vammoihin (yksittäisistä vammoista yleisin oli kallonsisäinen vamma), tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudoksen sairauksiin ja kasvaimiin.

Tulokset

Toimeentuloturvaetuuksien käyttö
 kuntoutusrahan päättymisen jälkeen

Viiden vuoden seurannassa vähän yli puolet nuoren kuntoutusrahaa saaneista oli siirtynyt työkyvyttömyyseläkkeelle, vähän alle puolet oli saanut työmarkkinatukea tai peruspäivärahaa, kolmannes sairauspäivärahaa ja viidesosa opintotukea. Työttömyys-
 turvaetuuksia saaneista nuorista valtaosa oli saanut työmarkkinatukea ja vain hyvin pieni osa peruspäivärahaa. Toimeentulotukea oli saanut vähän yli puolet nuoren kuntoutusrahan saajista. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna miehet ja naiset eivät seurannassa eronneet toisistaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen tai työttömyysturvaetuksien saamisen suhteen. Sen sijaan naiset olivat miehiä useammin sairauspäivärahan tai opintotuen saajia. Myös toimeentulotukea naiset olivat saaneet miehiä useammin. (Taulukko 2.)

Seurannassa tarkasteltiin myös kuinka moni nuori oli kuntoutusrahan päättymisen jälkeen saanut uudestaan nuoren kuntoutusrahaa tai tavallista kuntoutusrahaa (ei näytet-

Taulukko 1. Aineistojen rakenne sukupuolen, iän ja sairauspääryhmän mukaan, % (n)

Nuoren kuntoutusraha päättynyt vuonna 2005	% (n)	Siirtynyt vuonna 2005 työkyvyttömyyseläkkeelle alle 25 v.	% (n)
Miehet	52,7 (509)	Miehet	51,4 (756)
Naiset	47,3 (456)	Naiset	48,6 (716)
Ikä (2005)		Ikä (2005)	
16	0,3 (3)	16	15,7 (231)
17	6,2 (60)	17	4,5 (66)
18	10,6 (102)	18	6,9 (102)
19	21,9 (211)	19	10,3 (151)
20	36,2 (349)	20	18,8 (277)
21	18,1 (175)	21	13,7 (201)
22	5,8 (56)	22	10,7 (157)
23	0,9 (9)	23	9,7 (143)
		24	9,8 (144)
Sairauspääryhmä		Sairauspääryhmä	
Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt	65,1 (628)	Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt	78,3 (1152)
Synnynnäiset epämuodostumat ja kromosomipoikkeavuudet	12,4 (120)	Synnynnäiset epämuodostumat ja kromosomipoikkeavuudet	8,5 (125)
Hermoston sairaudet	9,0 (87)	Hermoston sairaudet	5,4 (80)
Muut sairaudet	13,5 (130)	Muut sairaudet	7,8 (115)
Yhteensä	100 (965)	Yhteensä	100 (1472)

ty taulukossa). Nuoren kuntoutusrahaa vuosina 2007–2009 oli saanut uudestaan vain 1 prosentti (11 henkilöä). Tavallista kuntoutusrahaa (muu kuin nuoren kuntoutusraha) oli saanut vuonna 2006 noin 9 prosenttia, vuosina 2007–2008 noin 10 prosenttia ja vuonna 2009 noin 8 prosenttia. Tavallista kuntoutusrahaa maksetaan 16–67-vuotiaalle sellaisen kuntoutuksen ajalta, jonka tavoitteena on työelämässä pysyminen, työelämään palaaminen tai työelämään pääsy.

Sairauspääryhmittäin tarkasteltuna havaittiin selviä eroja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisessä ja muiden toimeentuloturvaetuuksien käytössä. Niistä nuorista, jotka olivat saaneet nuoren kuntoutusrahaa synnynnäisen epämuodostuman tai kromosomipoikkeavuuden takia kaksi kolmasosaa siirtyi seurannassa työkyvyttömyyseläkkeelle. Hermoston sairauksien takia nuoren kuntoutusrahaa saaneista työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyi hieman vähemmän. Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden takia nuoren kuntoutusrahaa saaneista työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyi yli puolet. Vähiten työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä nuoria oli sairausryhmässä muut. (Taulukko 2.)

Työttömyysturvaetuuksien käyttö oli yleisintä ryhmässä muut sairaudet, jossa kaksi

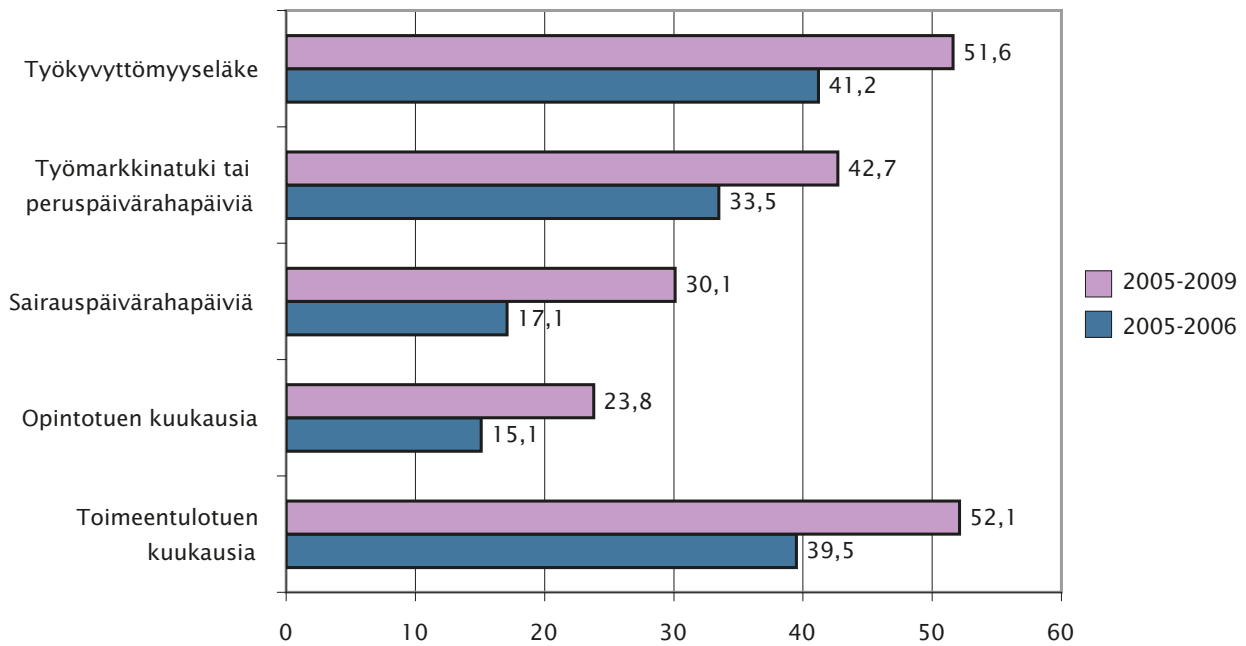
kolmasosaa oli saanut seurantavuosina joko työmarkkinatukea tai peruspäivärahaa. Vähiten työttömyysturvaetuuksia olivat saaneet nuoret, joilla nuorten kuntoutusrahan perusteena oleva diagnoosi kuului synnynnäisiin epämuodostumiin ja kromosomipoikkeavuuksiin. Vähän yli kolmannes nuorista, joiden sairausdiagnoosi kuului mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöihin tai ryhmään muut sairaudet oli saanut seurannassa sairauspäivärahaa. Opintotuen saaminen oli yleisintä ryhmässä muut sairaudet, jossa yli kolmasosalle nuoria oli myönnetty opintotukea. Toiseksi yleisintä opintotuen saaminen oli, jos sairausdiagnoosi liittyi mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöihin. Opintotukea oli saatu harvemmin jos sairausdiagnoosi liittyi synnynnäisiin epämuodostumiin ja kromosomipoikkeavuuksiin tai hermoston sairauksiin. (Taulukko 2.)

Työkyvyttömyyseläkkeelle seurannassa siirtyneistä yli kahdella viidesosalla työkyvyttömyyseläke oli alkanut kuntoutusrahan päättyminen vuonna 2005 tai sitä seuraavana vuonna. Toimeentulotukea nuoren kuntoutusrahan päättyminen vuonna tai sitä seuraavana vuonna oli myös saanut noin kaksi viidesosaa nuorista. Työmarkkinatukea tai peruspäivärahaa oli saanut nuoren kuntoutusrahan päätty-

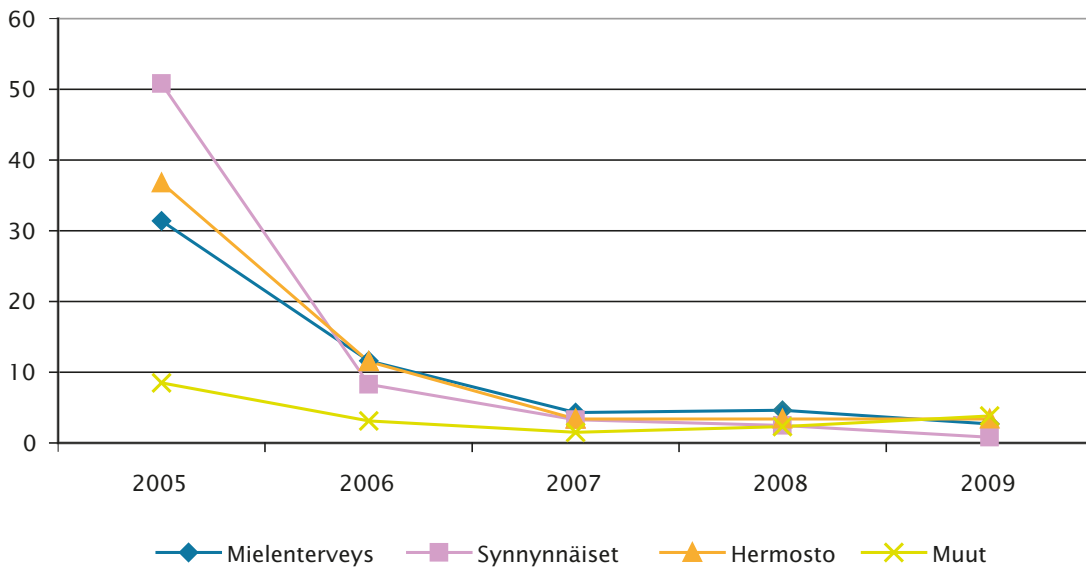
Taulukko 2. Nuoren kuntoutusrahaa saaneiden toimeentuloturvaetuuksien käyttö¹ kuntoutusrahan päättyminen vuonna ja sen jälkeen (2005–2009) sukupuolen ja sairauspääryhmän mukaan, % (n)

	Työkyvyttömyyseläke	Työmarkkinatuki tai peruspäiväraha	Sairauspäiväraha	Opintotuki	Toimeentulotuki
Sukupuoli					
Miehet	52,1 (265)	41,1 (209)	26,1 (133)	17,3 (88)	46,0 (234)
Naiset	51,1 (233)	44,5 (203)	34,4 (157)	31,1 (142)	59,0 (269)
Yhteensä	51,6 (498)	42,7 (412)	30,1 (290)	23,8 (230)	52,1 (503)
Sairauspääryhmä					
Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt	54,6 (343)	40,9 (257)	35,2 (221)	24,8 (156)	-
Synnynnäiset epämuodostumat ja kromosomipoikkeavuudet	65,8 (79)	25,8 (31)	9,2 (11)	10,0 (12)	-
Hermoston sairaudet	58,6 (51)	43,7 (38)	19,5 (17)	18,4 (16)	-
Muut sairaudet	19,2 (25)	66,2 (86)	31,5 (41)	35,4 (46)	-

¹siirtynyt työkyvyttömyyseläkkeelle, korvattuja työmarkkinatuki-, peruspäiväraha- tai sairauspäivärahopäiviä, korvattuja opintotuen tai toimeentulotuen kuukausia.

Kuva 1. Vuonna 2005 päättyneet nuoren kuntoutusrahat: Eri toimeentuloturvaetuuksia vuosina 2005–2006/2009 saaneiden osuudet, % päättäneistä

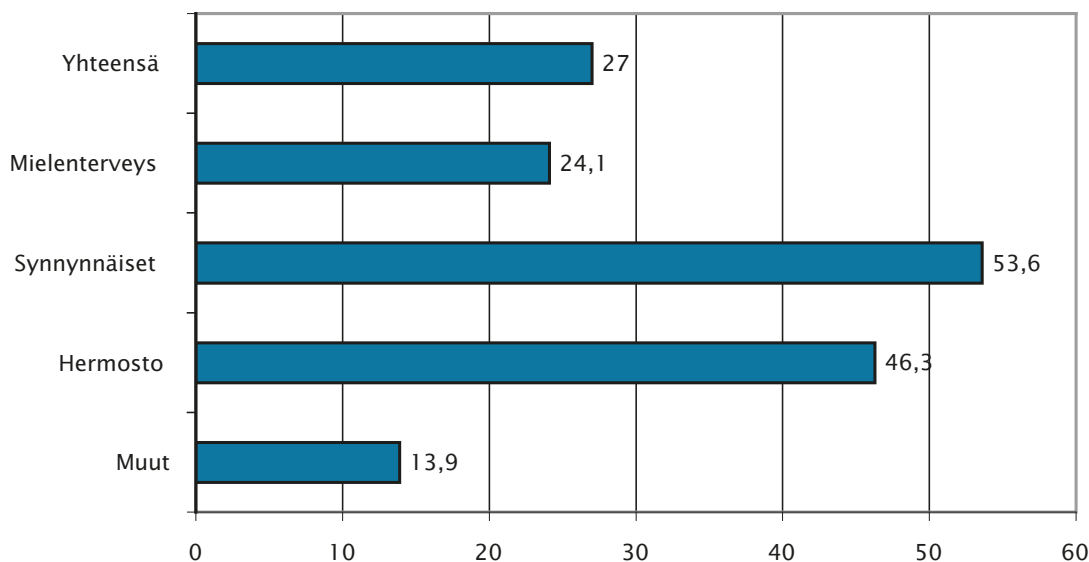

Kuva 2. Vuonna 2005 nuoren kuntoutusrahan päättäneiden alttius siirtyä työkyvyttömyyseläkkeelle sairausryhmittäin vuosina 2005–2009, %

vuonna tai sen jälkeen yli kolmasosa nuorista. Sairauspäivärahan tai opintotuen saaminen välittömästi nuoren kuntoutusrahan päätyttyä ei sen sijaan ollut yleistä. (Kuva 1.)

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirytään usein nuoren kuntoutusrahan päättymisen jälkeen. Sairausdiagnoosin merkitys työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen on kuitenkin suuri.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen nuoren kuntoutusrahan päättymisen jälkeen oli yleisintä, jos nuoren kuntoutusrahan perusteena ollut sairaus tai vamma kuului sairausryhmään synnynnäiset epämuodostumat ja kromosomipoikkeavuudet tai jos kyseessä oli hermoston sairaus. Sairausryhmässä synnynnäiset epämuodostumat ja kromosomipoik-

Kuva 3. Nuoren kuntoutusrahaa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisvuonna tai sitä edeltävänä vuonna (2004/2005) saaneiden osuudet kaikista eläkkeelle siirtyjistä¹ sairausryhmän mukaan, %
¹Vuonna 2005 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet alle 25-vuotiaat nuoret.

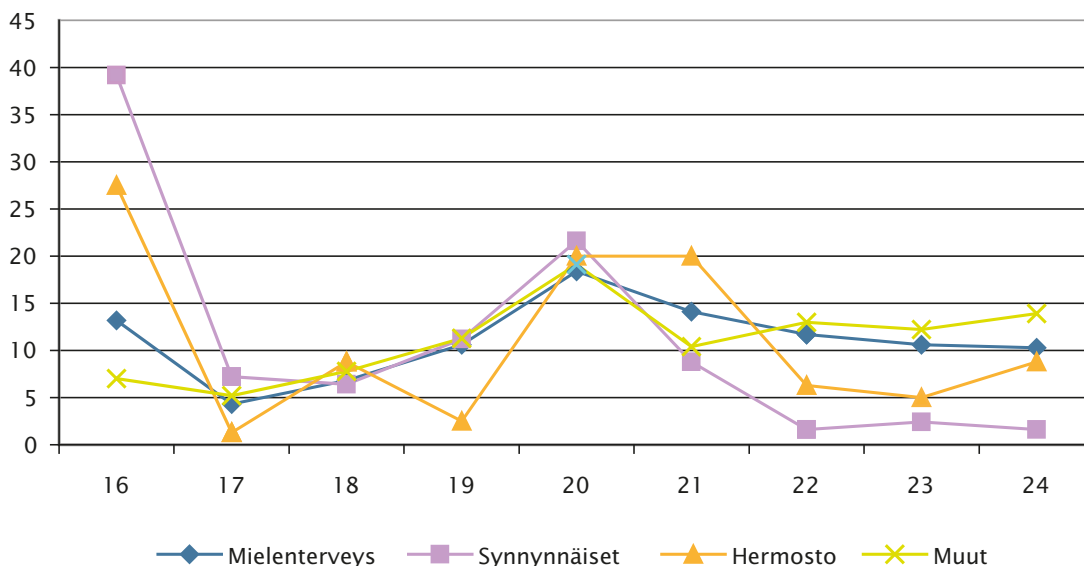
keavuudet puolet nuorista oli siirtynyt työkyvyttömyyseläkkeelle jo samana vuonna kun nuoren kuntoutusraha päättyi, hermoston sairauksissa lähes kaksi viidesosaa. Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöissä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyi noin kolmasosa ja ryhmässä muut sairaudet vain alle kymmenesosa. (Kuva 2.)

Eläkkeelle siirtymistä edeltävä nuoren kuntoutusrahan käyttö ja eläkkeelle siirtyneiden ikä sairausryhmittäin

Vuonna 2005 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä alle 25-vuotiaista nuorista noin kolmasosa oli saanut nuoren kuntoutusrahaa joko työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisvuonna (2005) tai sitä edeltävänä vuonna (2004). Sairausryhmittäin tarkasteltuna nuoren kuntoutusraha edelsi työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä useimmiten jos työkyvyttömyyseläkkeen perusteena ollut sairaus tai vamma kuului sairausryhmään synnynnäiset epämuodostumat ja kromosomipoikkeavuudet tai jos kyseessä oli hermoston sairaus. Vähän yli puolet nuorista, joiden eläkkeen perusteena ollut sairaus tai vamma kuului sairausryhmään synnynnäiset epämuodostumat ja kromosomipoikkeavuudet, oli saanut työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisvuonna tai sitä edeltävänä

vuonna nuoren kuntoutusrahaa. Hermoston sairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä nuorilla vastaava osuus oli vähän alle puolet. Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä nuorista noin neljäsosalla nuoren kuntoutusraha oli edeltänyt eläkkeelle siirtymistä. Huomattavasti harvemmin nuoren kuntoutusrahaa oli saatu silloin, jos työkyvyttömyyseläkkeen perusteena ollut sairaus tai vamma kuului ryhmään muut sairaudet. (Kuva 3.)

Tarkasteltaessa alle 25-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä yksivuotiskäryhmittäin voidaan havaita, että 16 ikävuoden lisäksi työkyvyttömyyseläkkeelle siirrytään usein 20–21-vuotiaina. Tämä eläkkeelle ”siirtymispiikki” selittyy osin sillä, että erityisesti alle 20-vuotiaina saadaan nuoren kuntoutusrahaa, jonka päättymisen jälkeen huomattava osa nuorista siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle. Suoraan 16-vuotiaana työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvät etenkin nuoret, joiden sairaus tai vamma liittyy synnynnäisiin epämuodostumiin ja kromosomipoikkeavuuksiin tai hermoston sairauksiin. Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden ja muiden sairauksien merkitys työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisessä näkyy vahvemmin yli 20-vuotiailla. (Kuva 4.)

Kuva 4. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisikä (vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneet alle 25-vuotiaat) sairaus-
pääryhmittäin¹, %

¹Prosentit on laskettu kuhunkin sairauspääryhmään kuuluvien henkilöiden kokonaismäärästä

Johtopäätökset

1. Viiden vuoden seurannassa suuri osa nuoren kuntoutusrahaa saaneista siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle tai työttömäksi työnhakijaksi.

Tutkimuksemme mukaan yli puolet nuoren kuntoutusrahaa saaneista siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle ja valtaosalla eläkkeelle siirtyneistä työkyvyttömyyseläke on alkanut jo nuoren kuntoutusrahan päättymisvuonna tai sitä seuraavana vuonna. Työmarkkinatukea tai peruspäivärahaa oli saanut seurannan kuluessa yli kaksi viidesosaa nuorista. Verrattuna työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen työttömyysturvaetuuksien saaminen kertoo aktiivisesta yrityksestä hakea toimeentuloa työmarkkinoiden kautta. Korvattuja sairauspäivärahopäiviä oli noin kolmanneksella ja myönnettyä opintotukea noin viidesosalla. Tulosten perusteella voidaan todeta, että nuoren kuntoutusrahalain perusteluissa korostettu tavoite ansiotyön ensisijaisuudesta työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden myös ihmisillä, joiden toimintakyky on alentunut, ei ole toteutunut lain tarkoittamalla tavalla. Lain perusteluissa myös todetaan, että eläkevaihtoehdon sijaan tarvitaan tukea ja palveluja, jotka kannustavat vammaisia ihmisiä normaaliin

työelämään ja työnantajia tarjoamaan heille työtä (HE 87/1998). Näiden tulosten perusteella näyttää kuitenkin siltä, että vajaakuntoisten nuorten opiskelusta ja työelämään siirtymisen yrityksestä huolimatta eläkkeelle ohjautuminen jää liian usein ainoaksi vaihtoehdoksi. Voikin kysyä, missä määrin työnantajat ovat todellisuudessa valmiita ja halukkaita tarjoamaan työtä vajaakuntoisille nuorille?

2. Nuoren kuntoutusrahan oikeuttaneen sairauden tai vamman luonne vaikuttaa siihen, siirtyykö nuori kuntoutusrahan päättymisen jälkeen työkyvyttömyyseläkkeelle tai muiden etuuksien saajaksi.

Etenkin nuoret, jotka olivat saaneet nuoren kuntoutusrahaa synnynnäisen epämuodostuman ja kromosomipoikkeavuuden tai hermoston sairauden takia, siirtyivät useimmiten ja myös välittömästi nuoren kuntoutusrahan päättymisen jälkeen työkyvyttömyyseläkkeelle. Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden takia nuoren kuntoutusrahaa saaneista työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyi yli puolet. Vähiten työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä nuoria oli sairausryhmässä muut. Tulosten perusteella voidaan todeta, että nimenomaan niissä sairausryhmissä (erityisesti älyllinen kehitysvammaisuus, Downin oireyhy-

tymä, CP-oireyhtymä), joihin nuoren kuntoutusrahaa on eniten kohdennettu, nuoren kuntoutusrahain tavoitteet ja yhteiskunnan odotukset työelämään siirtymisestä eivät ole toteutuneet. Tiettyjen sairauksien, kuten huonokuuloisuus, silmän sairaudet ja lastenreuma, kohdalla nuoren kuntoutusraha näyttää vastaavan paremmin sille asetettuja odotuksia. Nuoren kuntoutusrahan saamisen edellytyksenä on, että suunnitellun kuntoutuksen realistisena tavoitteena tulee olla työelämään siirtyminen. Keskeinen kysymys on, missä määrin tuloksia työelämätavoitteen toteuttamattomuudesta sairausryhmissä, joihin nuoren kuntoutusrahaa on eniten kohdennettu, voidaan selittää työelämätavoitteen arvioinnin kohdalleen osumisella, missä määrin työelämän asenteilla tai puutteellisilla tuki- ja palvelujärjestelmillä?

3. Sairaus tai vamma määrittää myös huomattavasti sitä, missä määrin työkyvyttömyyseläkkeelle siirrytään nuoren kuntoutusrahan kautta ja missä iässä työkyvyttömyyseläkkeelle siirrytään.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisvuonna tai sitä edeltävänä vuonna nuoren kuntoutusrahaa oli saanut noin kolmasosa. Sairausryhmittäin tarkasteltuna nuoren kuntoutusraha edeltää työkyvyttömyyseläkettä useimmiten jos eläkkeen perusteena oleva sairaus tai vamma kuuluu sairausryhmään synnynnäiset epämuodostumat ja kromosomipoikkeavuudet tai liittyy hermoston sairauksiin. Niin ikään työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen suoraan 16-vuotiaana on yleisintä nuorilla, joiden sairaus tai vamma liittyy synnynnäisiin epämuodostumiin ja kromosomipoikkeavuuksiin tai hermoston sairauksiin. Tulokset ovat samansuuntaisia nuoren kuntoutusrahaa koskevien sairausryhmittäisten tulosten kanssa, eli samoissa sairausryhmissä siirrytään työkyvyttömyyseläkkeelle hyvin nuorina, suoraan 16-vuotiaana, ja myös usein välittömästi työelämään tähtäävän nuoren kuntoutusrahan turvin tapahtuneen koulutuksen päättymisen jälkeen. Tulosten perusteella voi kuitenkin todeta, että ilman nuoren kuntoutusrahaa työkyvyttömyyseläkkeelle suoraan

16-vuotiaana siirtyisi huomattavasti suurempi määrä nuoria. Vaikka työkyvyttömyyseläke vain lykkäytyisi myöhemmäksi, on opiskelulla nuoren kuntoutusrahan turvin voinut olla paljon myönteisiä vaikutuksia nuoren elämään, kuten elämänhallinnan ja itsenäisyyden lisääntyminen, sosiaaliset suhteet ja tukiverkostot sekä toiminta-, opiskelu- ja työkyvyn edistyminen. Onkin arvioitava, olisiko nuoren kuntoutusrahan myöntämisen edellytyksissä otettava huomioon myös muita tavoitteita koulutukselle kuin realistisena pidettävä työelämään siirtymisen tavoite, joka tämän tutkimuksen tulosten perusteella ei näytä usean nuoren kohdalla kuitenkaan toteutuneen.

4. Yli puolella vajaakuntoisista nuorista, jotka ovat saaneet nuoren kuntoutusrahaa, on myös toimeentuloon liittyviä ongelmia.

Viiden vuoden seurannassa toimeentulotukea oli saanut vähän yli puolet nuoren kuntoutusrahaa saaneista. Toimeentulotukea koskevissa tarkasteluissa on huomioitava se, että toimeentulotuen saaminen on voinut olla tilapäistä johtuen esimerkiksi eri etuuksien välisestä viiveestä tai kyseessä on voinut olla pidempiaikainen toimeentulotuen tarve ensisijaisen etuuden, kuten työmarkkinatuen tai sairauspäivärahan, riittämättömyyden takia. Tulosten tulkinnan kannalta merkittävää on se, että valtaosa (noin kaksi viidesosaa) sekä työkyvyttömyyseläkkeiden alkamisista että toimeentulotuen saamisesta kohdentui nuoren kuntoutusrahan päättymisvuoteen tai sitä seuranneeseen kalenterivuoteen. Tämä näyttäisi viittaavan siihen, että huomattava osa toimeentulotuista on maksettu tilapäisenä etuutena eläkepäätöksen viipymisen takia. Ensisijaisen vähimmäisetuuden riittämättömyyden takia toimeentulotukea saaneista suurimmaksi ryhmäksi voidaan olettaa nuoren kuntoutusrahalta työmarkkinatuella siirtyneet henkilöt, joilla toimeentulotukea on tarvittu yleisen asumistuen täydennykseksi. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen yhteydessä toimeentulotuen tarpeen sen sijaan tiedetään yleensä vähenevän näiden etuuksien suuruutta määrittävien normien johtaessa siihen, että oikeutta ja tarvetta toimeentulotukeen ei syn-

ny (Hiilamo, Hytti ja Takala 2005). Kuitenkin on huomattava, että eläkkeen saaminen ratkaisee nuoren kohdalla vain kaikkein akuutimmat toimeentulo-ongelmat. Siirtyminen hyvin nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle ja kokonaan vaille työuraa jääminen tarkoittavat valitettavan usein myös taloudellisia ongelmia tai vähintäänkin niukkuutta jokapäiväisessä elämässä koko loppuelämän ajaksi. Kohtuullisena pidettävän toimeentulon turvaamisen näkökulmasta erilaisia tuki- ja palvelujärjestelmiä, jotka kannustavat vajaakuntoisia ihmisiä normaaliin työelämään ja työntajia tarjoamaan työtä, tulisi entisestään kehittää.

Nuoren kuntoutusrahan ikärajaa suunnitellaan parhaillaan nostettavaksi. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella olisi ikärajan noston ohella tarvetta pohtia myös nuoren kuntoutusrahan kohdentamista ja myöntämisen perusteita. Tuleeko nuoren kuntoutusrahaa kohdentaa enemmän niihin ryhmiin, jotka siitä näyttävät työelämätavoitteen toteutumisen näkökulmasta eniten hyötyvän vai voidaanko nuoren kuntoutusrahalla ajatella olevan myös muita tavoitteita? Lain edellyttämän työelämätavoitteen tiukka arviointi saattaa rajata nuoren kuntoutusrahan ulkopuolelle ryhmiä, joiden hyvinvointia ja elämänhallintaa koulutuksella ja kuntoutuksella voitaisiin parantaa. Tutkimuksessa seurattiin rekisteritietojen avulla nuoren kuntoutusrahaa saaneiden tilannetta viiden vuoden seurannassa ja

huomiota kiinnitettiin erityisesti työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen. Tarvetta olisikin jatkossa tutkia, mikä merkitys nuoren kuntoutusrahalla ja opiskelulla on ollut vajaakuntoisen nuoren omassa elämässä, ja miten nuoren kuntoutusraha ja opiskelu ovat vastanneet nuoren omia odotuksia.

FT **KAROLIINA KOSKENVUO** TYÖSKENTELEE ERIKOISTUTKIJANA KELAN TUTKIMUSOSASTOLLA.

VTT, DOSENTTI **HELKA HYTTI** TYÖSKENTELEE OSA-AIKAISENA JOHTAVANA TUTKIJANA KELAN TUTKIMUSOSASTOLLA.

LKT, TUTKIMUSPROFESSORI **ILONA AUTTI-RÄMÖ** TYÖSKENTELEE TERVEYSTUTKIMUKSEN PÄÄLLIKKÖNÄ KELAN TUTKIMUSOSASTOLLA.

Lähteet

- HE 87/1998. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vammaisten henkilöiden työllistymisen ja koulutuksen edistämiseksi.
- Hiilamo H, Hytti H, Takala P (2005) Työikäiset toimeentuloturvan vähimmäisetuuksien saajina. Kelan sosiaali- ja terveysturvan selosteita 42.
- Kelan tilastotietokanta Kelasto 2011.
- Koskenvuo K, Hytti H, Autti-Rämö I (2010) Alle 25-vuotiaiden nuorten työkyvyttömyys- ja kuntoutusetuuksien käyttö ajalla 1995-2008. Kuntoutus 2, 34-43.
- L 566/2005 20 §. Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista 15.7.2005/566 (KKRL)